

AB

138654

№ 4097 *

4031
DE RE ORATO.
RIA, ET RECTA ELO.
QVENDI RATIONE,
S E R M O:

*Vniuersam Eloquentia descriptionem cōtinens,
pro intelligenda eius vi & dignitate &
usu, in communi vita necessario.*

M. Balthasaro Leutingero,
publicè proponente in Academia Fran-
cofordiana ad Viadrum.

15

89.

Typis exscripsit Andreas Eichorn.

DE R. H. O. R. A. T. O.
M. A. T. R. E. C. T. A. E. R. O.
D. I. P. L. O. M. A. T. I. O. N. I. S.

UNIVERSITÄT
HALLÉ
AN DER SAALBURG

L 39

CELEBRIVM ACAD E
MIARVM LIPSENSIS ET
VVitebergensis, Magnifico, Reuerendo & Cla-
rissimo Senatui, D D. Recloribus, ceterisq; Doctoribus & Ma-
gistris omnium facultatum Professoribus, Viris doctrina,
sapientia, virtute & dignitate & c. prestan-
tissimis, S. P. D.

Rodeſt in omnibus diſciplinis, præfor-
matam habere delineationē eorum, quæ
ſub aliqua religione certarum præceptio-
num proponuntur diſcentibus, vt ſcia-
tur, quibus principiorum terminis cir-
cumſcripta, & ad quos fontes primarios
reducenda ſit omnis de vnaquaq; re artis conſtitutio.
Hoc ſine & antea libellos quosdam edidi, profuturos, vt
ſpero, ijs, qui ad veram & ſolidam tam ſanioris Philoſo-
phia, quam S. Theologia ſcientiam contendunt. Cumq;
animaduertērem in omni genere doctrinarum pluri-
mū valere, ex eoq; potiſſimū pendere Eloquentiæ
ſtudio, cœpi & hoc paulò diligentius euoluere, & in-
quirere, quibus in rebus vera eloquendi ratio conſiſte-
ret, quæ ratione commodè abſolui poſſet. Eam cogi-
tationem ordine definitiuo perſequens, analyſi adhibita
Dialectica, viſus mihi ſum, breui compendio perſtrin-
gere propè omnia, quæ ſub ambitu & complexu totius
artis Oratoriæ contineri viderentur, nec dubitabam,
cognita hac hypotypoſi, de reliqua præceptorum turba,
quæ hinc inde in varijs autorum voluminibus perſcri-
pta habentur, ſeliciter poſſe iudicari, ad quæ ſi accederet

A 2

vfus

usus & exercitatio frequens, nemo equidem meo erit iudicio, qui non multum in Eloquentiæ studio proficisse videri possit & debeat.

De Patrono cogitans, cuius tutelæ hoc quantumuis leuidense munusculum committerem, occurrit Excellentiarum & Dignitatum vestrarum amplitudo. Primum, ob celebratam in Academijs vestris, studiosæ iuventutis frequentiam, quæ Excellentiarum & Dignitatum V. auctoritate permota, scripto huic tantò foret æquior, eiusq; appetentior: Tum verò propter officinam studiorum illustrem & clarissimam, in qua magna fertilitate plantantur & excoluntur omnia genera artium & doctrinarum, ex quibus velut è prædiuite fonte promanat, omnis bene dicendi vis & ratio. Et postremò, vt hac ratione ostendam, malle me eruditorum potius, quam aliorum temerè & malignè de meis scriptis iudicantium subire iudicia & censuras. Itaq; vt vestro me patrociniò tueamini, hosq; meos conatus promouere dignemini, qua possum obseruantia, à Vestris Excellentijs peto atq; officiosè contendo.

*Excellentiarum & Dignitatum
Vestrarum obseruantissimus,*

M. Balthasar Lentinger.

DEREORA

TORIA ET RECTA ELO

quendi ratione Sermo, vniuersam Eloquen-
tiæ descriptionem continens.

SI quid vsquam est in rerum natura,
diuinitus à D E O Opt. Max. concessum
hominibus, quodq; in hac ciuili & tem-
poranea hominum societate advsus hu-
manæ vitæ rectè instituendæ & guber-
nandæ vt maximè necessarium arbitra-
mur: nullo modo postremo loco ponen-
da censebitur, illa cum orationis vis: tum
artificiosa de rebus dicendi ratio, quam vocamus Eloquentiam: Cui dùm paramus in præsentia suscipere patrociniū & de-
fensionem qualemcunq; pro ingenij nostri viribus, exiguis illis,
tantoq; operi imparibus, quid mirum, si vel rei magnitudine, vel
metu iudiciorum de nobis atq; hisce nostris studijs diuersissimi-
morum, præpediti, languidius ad perorandum accedamus, quã
posse concedere videtur & locus iste, in quo sumus, & materiæ
amplitudo, doctrinæq; maiestas, quam nunc tractamus.

Magnum hoc est Domini & Studiosi & auditores charissimi,
magnum inquam, est & propè immensum, quod à me ve-
stra iam expectatione requiritis, proq; huius loci dignitate, mu-
nerisq; quo fungar, grauitate, vestro quodam iure expediendū
relinquitis, vt nisi virtus Altissimi, pro voto animorum nostro-
rum ardentissimo, hunc conatum direxerit, mentesq; vestras &
aures ad eum inclinauerit fauorem, qui bonis omnibus & cor-
datis conuenit, quemq; vt hactenus semper: ita nunc in hoc ne-
gotio dicendi grauissimò, de vobis vniuersis & singulis mihi
polliceri debeo, difficulter videam, quomodo in hac infirmita-
te mea, id obtinere queam, quod alias etiam fortunatissimo, &

ad hanc rem bonis omnibus instructissimo, vix vt consequatur, à Deo datum esse, meminimus. Solliciti sumus, vbi-
 cunq; de re aliqua sermo, apud alios est instituendus, & de Ora-
 tionis euentu angimur ob casus varios, qui accidere possunt in
 illa ingeniorum, & in his simul iudiciorum varietate, quæ non
 æquæ cum voto oratoris vbiq; correspondet. Neq; arbitror,
 quenquam ea dicendi facultate præditum esse, vt in cœtu ho-
 minum publico dicturus, hanc à se curam alienam esse existi-
 met, dummodò eam sibi, quàm auditorum expectationi sa-
 tisfactum velit, prouidenter in omnibus studuerit. Difficile
 hoc plerisq; videtur, quòd sit opus omnium humanorum ope-
 rum longe maximum, magisq; admirandum quàm imitandũ:
 tum potissimum vbi ab oris elegantia, pectoris sapientia non
 separata fuerit: Sed quantò magis conuenit, vt in hoc Erudi-
 torum conuentu, hanc de nobis curam & sollicitudinem atte-
 stemur, eandemq; difficultatem ingenuo metu extimescamus,
 præsertim in hoc tam amplo dicendi genere, & quod sua emi-
 nentia reliquos dicendi gradus omnes transcendere videtur:
 In quo sanè genere summo cum versari oportebat, qui ipsam ar-
 tem oratoriam, quæ suo ambitu reliqua dicendi genera com-
 prendit, suoq; magisterio dirigit, & suam vt singula habeant
 profectioem, efficit, conuenienti orationis habitu comprehendere
 & metiri velit, & ita exprimere verbis, vt quæ eius sit vis
 & natura, quæ bonitas, quæq; vsus excellentia & amplitudo in
 omni vita, plenissimè perspici & ab omnibus, qui non prorsus
 alieni sunt ab omni humanitate, vt maximum bonum ample-
 ctendum, agnosci & percipi ac diiudicari queat. Quod quia
 supra artis conditionem positum quodammodò videtur, cum
 in se causam habeat artis & eorum, quæ secundum artem fieri
 debent: Maioris certè erit Excellentie & virtutis, quàm vt in-
 trà & iuxta vulgaria Rhetorum præcepta constringi ac pertra-
 ctando dirigi queat. Quamuis enim aliàs non obstat, quin
 eodem

eodem instrumento idem per quod efficitur, elaboratiſſimum habeatur: Tamen præterquam quod ſingularem opificis induſtriam requirit, abſq; controuerſia multò maiore ſcientia & prudentia opus habet is, qui rationem totius artiſcij animo perluſtrare, quam qui nuda ſaltem artiſticum decreta imitari, iſſque ſeu regulis quibuſdam in operibus conſciendis, vti voluerit. Itaq; cum non de ſimplici aliquò dicendi genere, neq; de perſulgatis artis Rhetoricæ præceptis, nobis ſit ſermo: Sed ad ipſam eloquentiam atq; adeò oratoriæ diſciplinæ artem aſcendamus, quæ ſuo quaſi imperio atq; arbitrio omnes Rhetorum Canones & decreta ſubiecta habet, ex quibus nimirum artis Rhetoricæ conſtitutio deducenda eſt: Facile animaduertimus eſſe aliquid ſublimius & diuinius, quod hic requiritur ad exprimendam eam oratoriæ facultatis vim, quam ſibi ſolum in reconditis, ad tuendam ſuam maiestatem reſeruat, vt, qui hanc ingenio metiri & verbis exprimere velit, Ei omninò videatur neceſſarium eſſe, vt non ipſam modò Elocutionis vim, apta verborum conuenientia, exquisita ſermonis grauitate, atq; adeò totius orationis decenti magnificentia æquabiliter exprimat, & quadam cum actionis dignitate rectè ad vſum transferat: Sed rerum quoq; plurimarum, quæ in natura ſunt & fieri poſſunt, & in quolibet ſeu priuato ſeu publico, adeoq; communi hominum vſu verſantur, ſiue humana, ſiue diuina, ſiue politica, ſiue Eccleſiæ propria ſint, & ad veræ religionis & pietatis exercitia diuinitus patefacta, & ſermone explicabilia exiſtunt, eorum, inquam, in vniuerſo genere penitiſſimam perſpectiſſimamq; habeat cognitionem, ne fortè ſit, quod ignorari queat, de virtute, qua ipſa pro ſe maximè excellit, quamq; communicare & accommodare debet rebus vniuerſis & ſingulis, quæ dicenda veniunt, vt de his pro ſtatu negotij vel perſuaſio fiat probabilis: vel ob veritatis immobilem conſtantiam, firma & indubitata cognitio. Atq; hæc dicendi facultas, vt abſolutiſſimæ integritatis eruditioniſq; imaginem quandam præ ſe fert, atq; id-

circò

circò vix demùm in Oratore perfecto locum sibi vendicet: Ita non concedendum est, vt illam laudem, quam ex se gignit oratori perfectam, pleno iure ad se transferat, is, qui non eiusdem habitu præditus est perfecto, qui vt ratione perfectionis vnus est numero: ita non vni certæ ac determinatæ rei solùm, sed communiter omnibus rebus, quæ sermonis artificio tractandæ sunt, suo subseruit ministerio, cuius sanè Facultatis particeps hæud quisquam fuerit, nisi qui præclaris naturæ dotibus instructus, iam ab ineunte ætate in luce Reipub. & ciuili hominum congressu ac consuetudine, non ea solùm, quæ ad linguæ, oris, vultus, habitus mentis ac gestuum formationem pertinent, diligenti obseruatione & imitatione addiscendo didicerit: Verumetiam rerum ac negotiorum humanorum, casuumq;, qui in his accidere possunt, vim & momenta, multiplici experientia, vario vsu, assidua exercitatione, quàm maximè percognitam habuerit: Hominum quoq; mores, naturas, motusq; animorum reconditos, per diuersas ætates & fortunas, habitudinesq; ita perspexerit, & in omni genere artium, disciplinarum & doctrinarum ita versatus, vt quantum prudentiæ & sapientiæ ex cognitione Iuris, Legum, actionum ciuilium, historiarum, antiquitatis, naturæq; totius, atq; adeò ex omni diuinarum & humanarum rerum scientia comparari potest, à summis ingenijs, acerrimis studijs, optima doctrina & maximo vsu, eorum in vniuerso, notitia non planè destituatur.

Horum omnium, quàm parua suppellex in officina mentis meæ resideat & reposita sit, quàmq; longissimè absim ab huiusmodi laudis perfectione, bene mihi & multò rectius conscius sum, quàm quisquam alius, qui iniquius forsitan de eo iudicare aut suspicari potest: Ac nisi voluptatem, quam specie honestatis atq; vtilitatis, primo saltem intuitu & aggressu, ex hoc præclarissimo, multisq; nominibus apud omnes præstantioris naturæ homines celebratissimo studio, mihi percepisse videor, magnitudini difficultatum, quarum ex omni parte refertilissimum

DESCRIP TIO.

est, anteponerem: Auctoritatem quoq; magnorum & sapientissimorum virorum, studium hoc nostrum graui consilio approbantium, alijs quibuslibet impedimentis, quouis modo aduersantibus, præferendum existimarem, haud minima forsân daretur occasio cedendi loco, & permittendi, vt si qua gloria & dignitas hinc in aliqua esse posset expectatione, ad eum, qui meliøre iure eius rationem habere posset, tota transferatur. Sed meam intra pelliculam, quomodò me continere debeam, etsi non ignoro, & hæc prouincia, quam subeo vsq; adeò sit grauis, vt multo excessu vires meas infra se relinquat, nùm propterea desperata animi remissione ab opere proposito vacandum, aut etiam omninò desistendum? non opinor: neq; enim quenquã reperiri vnquam posse puto, qui subito extitisset Orator, vel qui spatio vnus mensis, aut etiam vnus & alterius anni factus esset Rhetor, qualem maximè optamus: Præterea vix tantæ difficultatis disciplina vnquam hominibus proposita est, vt natura non proflus monstruosissime repugnante, nihil in ea iusta laboris continuatione sit effectum. Neq; in ijs, quæ vel natura vel fortuna largiri solet hominibus, ita plane victus sum, vt itidem in ijs rebus, quæ hominum industria & labore parari possunt, æquo & facili animo vinci me paterer. Quapropter si quæ sunt incommoda, vt fateor multa & varia esse, quæ in me grauissima illa muneris functio nunc improbare, nunc desiderare potest, partim ob indecentiam oris & vocis & habitus: partim ob ingenij, eruditionis, exercitationisq; inopiam: Tamen hæc qualiacunq; fuerint, non ita me offendent, animumq; à præsentî conatu deterrebant, vt Oratoris Atheniensis Demosthenis exemplum secutus, multò maiori studio & vigilantia operam daturus sim, quomodò quæ vitiosa sunt, suam habeant emendationem; Quæ verò ita composita, vt studium, quod nunc sequor, id magis exornent & amplificent, pari industria & sedulitate consequar.

Vt verò dubitationem istam, omnemq; animi diffidentiam, quam

B

am, quam

ELOQUENTIAE

am, quam mihi meæ imbecillitatis conscientia obijcit, eò facilius ex animo dimittam, & animorum vestrorum benevolentiam, quam mihi promittere videtur, vestra & frequentia numerosa, & auscultatio non odiosa, eò firmiter retineam, ipsam eloquentiam, quam hactenus vt rem maximi momenti delineavi, vobis considerandam propono: Ad hanc potius oculos auresq; mentis vestræ nunc aduertite, vt quæ eius sit vis & dignitas, quæ, quantaq; in omni vita & communi hominum vsu necessitas, penitissimè plenissimeq; cognoscatur.

Quis igitur nunc censor adeò iniquus & importunus se nobis obtulerit, vt quam artem & scientiam vituperandam censet, eadem ipse vtatur, ad arma in ipsam contraria exercenda? Quis adeò demens & indiscreto animo, vt quam omnes, quò magis ingenio & virtute excellunt, eò magis affectant & consequi student, hanc vt illiberalem atq; inhonorificam solus æstimare aufit? Quis verò adeò inhumanus, & ab omni ciuilibus vitæ consuetudine remotus, vt, cuius homines à natura omnes quodammodo sunt participes, eiusq; voluptate capiuntur maxima, nec minus in frequentissimo & necessario vsu partem eius aliquam, quotidie ad se transferunt, hanc à se tanquam alienam atq; inutilem, aut non magnoperè necessariam arbitretur?

Enimuerò latissimus est eloquentiæ campus & ambitus, si partes quarum capax est & species, in quas diuidua existit, atq; in se comprehendit, presius districtiusq; contemplamur. Etenim eloquentiæ propria sunt, non tantum cum apta quadam actionis grauitate, conformare orationem animis auditorum, vt quò velit eos impellat, & vnde velit, deducat, quod præstantium Oratorum est, & idcirco peculiarem quandam eloquentiæ speciem constituere videtur: Sed etiam efficere, vt oratio sit copiosa, ornata, & aptis verborum & sententiarum luminibus illustrata: quod vsitate facere solet communis Rhetorum turba, & qui arte magis quam natura excellunt: Qua parte dirimi videtur,

videtur, non tantum à priori, sed ab ea quoq; eloquentiæ specie, quæ magis perspicuitatem in dicendo amat, & sectatur, quàm reliqua ornamenta: facitq; vt iusta membrorum & partium dispositione ac collocaione, oratio sit integra, perspicua, & explicata: Quod quoniam ab eruditis fieri potest, nullo adhibito flore & ornatu rhetorico, speciem quandam peculiarem constituere videtur, differentem non modò à prioribus: sed etiam ab ea, quæ facit, vt oratio tantum sit propria, id est, verbis proprijs, notis & significantibus expressa: Estq; hæc quasi initium eloquentiæ in infimo gradu subsistens, & proinde communissima, quæq; posita est in ipsa communi hominum consuetudine, vsuq; & natura magis comparatur in vernaculis, quàm arte: Vt eloquentia secundum has partes & species, prout videlicet in toto atq; in perfectissimo suo statu consideratur, nihil aliud sit, quàm facultas propriè, perspicuè, ornate, & aptè dicendi, de re qualibet proposita.

Necesse enim est, omnes prædictas species conuenire in vno aliquo genere summo & perfectissimo, & quod ipsam eloquentiæ vim plenissimè æquet, perfectissimèq; absoluat, quam perfectionem quia non omnes consequuntur & consequi possunt, & tamen omni elocutionis facultate, qua sensa animi exprimere necesse habent, in vniuersum non carent, manifestum est, quod non modò pro diuersis habitibus inter se possint separari: verumetiam eorundem habituum respectu, quatenus nimirum, quilibet certam elocutionis vim, à qua suam, eloquentia, habet denominationem, sibi vendicat, aliquo modo ad omnes homines ipsam eloquentiam extendi posse, quam & ipsi à natura expetunt, & amore naturali prosequuntur, & propterea quoq; eos turpissimè falli & quasi vim inferre naturæ, qui propter abusum, cui omnes res quantumuis bonæ, præter virtutem, ob improbitatem hominum, expositæ sunt, ipsam dicendi artem & elegantiam, qualem dicimus eloquentiam ex communi societate & vitæ vsu, tanquam superuacancam ar-

tem & tantummodò ostentatricem, fraudisq; ac deceptionis
 plenam exterminandam esse cauillantur. Verùm de his vni-
 uersis & singulis, vt planior & explicatior fiat declaratio, ea
 quæ naturam artis Oratoriæ nobis exhibent, altius inuestigandi
 & à primis inijs accuratius ordine euoluenda sunt, vt qua-
 lis quantiq; faciendâ sit, intimè & per omnes proprietates ple-
 nissimè constet. Primùm igitur quibus inijs in naturam
 sit introducta, si quærat, multùm per hoc dignitas eius illu-
 stratur: Alium enim auctorem non agnoscit, nisi DEVM, qui
 vt omnis bonitatis ac sapientiæ fons purissimus est: ita etiam
 virtutum & doctrinarum semina & prima quædam inijs in-
 didit hominibus, eo ipso, quòd mente & ratione præditos esse
 voluit. Etenim mens humana & ratio in ipsa, vt similitudi-
 ne quadam DEVM, eiusq; diuinam sapientiã repræsentat:
 Ita potentia continet omnes artes & scientias, quæ cum luce
 veritatis consentiunt & à ratione reguntur. Talis autem &
 meritò esse dicitur eloquentia, quæ versatur circa orationem,
 quæ ad eò cognata cum ratione existit, vt quemadmodum no-
 minum appellatio exiguum præbet discrimen: ita reipsa non
 multùm discriminent, cum oratio nihil aliud sit, quàm ipsius
 rationis imago quædam, foris expressa. Quod Græci voce
 λόγος signatè ostendunt, ea nimirum voce comprehendentes
 rationem & orationem, quinq; etiam tertium quoddam, quod
 inter hæc duo intercedit: idq; vel ratiocinationem vel cogita-
 tionem dixeris: Illa namq; tria inter se ita cohærent, vt inuicè
 inter se suã naturã consequantur, & aliud sine alio non subsistat.
 Vbi enim mens actum rationis producit, ibi de necessitate in-
 fertur ratiocinatio seu cogitatio quædam, quæ aliud ex alio col-
 ligimus & subducimus, quam postea excipit oratio, cogita-
 tionis interpres. Cæterum vt ratione nihil in homine præ-
 stantius: ita orationis expertus propemodùm nullius momenti
 censetur: Quo nomine dignitas eloquentiæ, quæ absq; oratio-
 ne consistere nequit, adhuc clarius se prodit. Quantum enim
 bonum

D E S C R I P T I O .

9

bonum sit apta loquela & loquendi facultate esse præditum, iudicatur ex opposito : Et præter hoc non est vllum aliquod opus humanum, quod magis ornet hominem magisq; nobilitet. Per hoc namq; potissimum separatur & discernitur à cæteris animalium generibus multo magis, quàm forma, vel alio opere quouis extrinsecus facto : Siquidem & forma hominis extrinseca effingi potest, in quavis alia materia artificiali. Quæ porro corporis & sensuum ratione ipsi accidunt, ea potest habere communia cum brutis. Adhæc multa videmus in brutis ipsis, opera quædam, ipsam quodammodò rationem imitantia, cuiusmodi sunt : mirabilis quædam vis dignoscendi inter bonum & malum, arbitrandi de nociuo & utili, & naturæ suæ commodo & incommodo : Indicium quoq; morum, licet crassius in quibusdam disciplinæ capacibus, solestia item in gignenda & edicanda sobole, quærendo victui, nidis & cubilibus extruendis, alijsq; operibus mirabilibus efficiendis, quæ, quoniam citra delectum de rebus non fiunt, & propterea rationis & disciplinæ non penitus expertia esse aut videri possunt : Tamen, quia sermone carent, inter rationalia locum non habent. Muti homines, licet mente & ratione, quantum ad substantiam, integra vtuntur : Attamen ob hunc naturæ defectum, magnam eiusdem patiuntur iacturam, per hoc, quòd omnium disciplinarum capaces esse nequeant, quandoquidem illis plerumque accidat, vt simul destituantur sensu auditus, qui in sermonem tanquam in obiectum proprium fertur. Disciplinæ autem, cum non nisi per orationem tractari & propagari queant, consequens est, eos qui hoc sensu auditus destituuntur, à disciplinis, earumq; usu in maxima parte esse remotos, ijsq; principijs & notionibus vniuersalibus, quas disciplinæ tractant, plurimum destitui. Nam etsi per reliquos sensus subministrantur, quibus mens de rerum cognitione instrui potest : Tamen illa cognitio manet obscurior & imperfectior, quàm illa, quæ sermone per auditum transfertur ad mentem. Neq; enim tantum

B 3

efficitur

efficitur signis & demonstrationibus, quantum sermone, qui res ipsas proprijs verbis significanter exprimit & declarat, vt res non solum qualisqueq; sit in suo ordine: sed etiam vt se ad alia habet, recte cognosci queat. Nam quæ per cætera sensuum organa simplici ratione offeruntur, eadem in oratione per auditum connexè proponuntur: Et quæ per reliqua singulari ostensione exhibentur, eadem sermo in animo loquentis, qui communia versat, bene elaboratus, cum vniuersali ratione auditoris cogitationi censenda præbet. Atq; hac in re DE R sapientiam & bonitatem inprimis demirari conuenit, quòd non tantum organa huic spirantis animæ actioni conuenientia, vt cætera omnia in homine sapientissimè efficta & formata esse voluerit: verumetiam hæc ipsa ad certam loquendi normam & ita mirabiliter astricta esse, vt sub varia & flexibili dictionum & vocum conformatione & applicatione, ipsis rebus, quarum referunt sensum & intellectum, proprie appositeque congrueret: Quæ quidem loquendi norma in primo homine, vnâ cum reliquarum rerum cognitione fuit perfectissima, sciuit enim, quomodò vnaquæq; res proprijsima appellatione esset notanda, vnde & cuiq; rei nomen imposuit quam maximè congruum, per quod natura eius & proprietates proximè imò proprijsimè significaretur, quemadmodum eius linguæ, qua tum vsus est & nos adhuc vtimur, Hebrææ nimirum idioma proprium satis euidenter id ostendit, Quæ tamen apud primæuos homines sola in vsu fuit: Tamen facta linguarum confusione, de qua, nobis sacræ literæ fidem faciunt, ab ea postea aliarum linguarum seminaria deriuari cœperunt, Quæ etsi in omnes terrarum partes hinc inde variè dispersæ sunt, inque varias formas, propeq; innumerabiles dispertitæ, multisq; modis corruptæ existant, ob varias gentium & populorum permutationes commixtionessq;, siquidem hoc fieri vulgò videmus, vt vbi mixta hominum multitudo: ibi quoq; linguarum mixtio & confusio sequatur: Tamen clementissimus DEVS, in ipsa

in ipsa transformatione, obliatione, corruptione & mutilatione linguarum, non ita linguæ vsus penitus aboleuit & antiquauit, vt nihilominus in vnaquaq; ferè gente conseruaret certam sermonis formam & normam, ad quam omnes res, omniaque hominum consilia & cogitata exprimi & cognosci, & cum alijs communicari, inq; ipsis aliorum mentibus nunc insinuari, nunc alijs infigi possent verborum commutatione: Veruntamen quotquot habentur linguæ, inter eas maximè dominari videntur, Hebræa tanquam caput & seminarium aliarū, Græca item & Latina, quibus addi potest nostra Germanica, quæ omnes adhuc purissimæ & in purissimo vsu extant, maioriq; studio frequentantur & excoluntur ab exteris nationibus, eo ipso, quòd omnes artes & scientiæ, aliæq; res tam sacræ, quam profanæ ad communem & publicam hominum vtilitatem spectantes, horum ministerio potissimùm sint tractatæ, illustratæ & ad posteritatem transmissæ, vnde cum per amplum & latissimum vsus habeant in orbe terrarum, eloquentia, quæ exactissimam dicendi rationem exigit, eas quoq; præcipuè sibi familiares esse cupit, vtpotè in quibus maior sermonis & dictionis puritas ac congruentia monstretur, quàm in reliquis, quæ non ita regulis Grammaticis & politiori loquendi vsu commensuratæ horridiores comptioresq; existunt.

PRIMA igitur, eaq; simplicissima eloquentiæ vis posita est in sermonis genere simplici, & vt vocant, Grammatico, cuius proprium est, verbis proprijs, vsitatis, & significantibus certa lege ac ratione inter se iunctis, orationem reddere genuinâ, congruam & emendatam. Hoc enim triplici modo Grammatica inseruire videtur eloquentiæ studio: Quo nomine dignitas huius non parùm augetur, cum tantam suæ dominationi subiectam habeat artem, quæ sola plus vtilitatis & necessitatis in omni genere studiorum importet, quàm vt breuibus verbis hîc doceri queat, aut necesse sit. Etsi verò leue & nullius propè

Primus Eloquentiæ gradus Grammaticus, in sermonis proprietate.

propè momenti negotium esse videtur oratori perito & exercitato, componere sermonem ad artificium, quod præceptis Grammaticorum demonstratur, cum illud vel vltro affluat & spontè sua sese offerat ijs, qui mediocri vsu & assuetudine eius familiaritatem sibi contraxerint; Tamen tyronibus non propterea minori studio cognoscenda est, cum facilitas illa non locum habeat, nisi fortè in ijs linguis, quæ patrio sermone vix cum lacte materno instillantur & assuetudine firmantur. In reliquis verò extranejs, quæq; ex scriptis aliorum libris solummodo addiscendæ sunt, manifestum est, neminem, quantumuis præstantissimum, citra hæc prima initia & tyrocinij rudimenta, ad illam eloquentiæ laudem vnquam aspirare potuisse. Et quomodo orationis exædificatio vel minima in parte fieri ac constare potest, sublato aut non benè iacto fundamento, hoc est, non cognitjs rerum notis, harumq; modificationibus, ex quibus nimirum constet, qualis sit vocum & dictionum facies naturalis, quæq; phrasium & locutionum genuina vis & originalis significantia? Est enim cuiq; linguæ proprium quoddam idioma & loquendi proprietates, quæ his ipsis quasi partibus constat & terminatur. Iam verò quis dubitat, sensum orationis, vt dubium, ambiguum, obscurum, & intricatum non maximè periclitandum dari, si quæ significanti gratia rebus adhibentur verba, ea vel temerè & promiscuè vsurpata, à natura & proprietate sua defecerint, vel à communi loquendi consuetudine recesserint, vel si perperam expressa & mendose consignata fuerint, vel deniq; si legitimo constructionis ordine & dispositionis nexu, casuumq; & inflexionis nullo cum discrimine & delectu, connexa ac consociata fuerint? Quas remotas & difficultates in oratore minimè ferendas, posteaquam Grammatica expedit & amolitur, cui dubium, quin eius cognitio oratori futuro summopere sit necessaria, & proinde pars eloquentiæ perpetua & inseparabilis in quantum est habitus organicus, iudicandi de natura sermonis, rectam loquendi &

Scribendi

DESCRIPTION.

scribendi rationem, in omni eloquiorum & studiorum genere, monstrans ac dirigens. PR oinde ad quoddam orationis corpus integrum extruendum, requiritur non solum apta verborum compositio & iunctura, quæ certa serie membrorum & periodorum, Grammaticam sententiam exhibet, proprium & nativum rei sensum aperientem: verumetiam idonea structura rerum, à quibus sermo, & ipsa sermonis compositio dependet, & quarum respectu oratio, vim quandam vitalem obtinet, usque adeò ut nisi res subsint, ordine per inventionem & dispositionem compositæ ac distributæ, ipsa orationis vita & substantia velut emortua expiret, totaq; compositionis forma, perinde ut corpus exanimatum collabatur. Altera igitur eloquentiæ vis, qua maximè stabilitur, virumq; robur & incrementa sumit, circa rerum inventionem & legitimam earum dispositionem occupata est, vi mentis nimirum *διαιρητική*, cuius informatrix cum sit Dialectica, iterum eloquentiæ dignitas, quanta sit, clarior conspicienda præbetur: Propterea quod imperio suo eam quoq; artem subiectam habeat, quæ omnium aliarum artium quasi ductrix est & gubernatrix. Quemadmodum verò eloquentia non habet certam ac definitam aliquam regionem, in qua vim suam exerceat: ita non ad unum genus causæ certum & definitum est alligata, cum potius ad omnia sese extendat, quæ in ratione & oratione hominis versari, & ab ea dimensurari possunt. Vnde licet magna sit rerum diversitas & infinita varietas, & aliæ in tempore sint positæ, varietq; mutantur: Aliæ constanti tenore eadem maneant: Aliæ verò recondita obscuritate in occulto lateant: Aliæ principijs & causis notis se prodant: Quotquot tamen sunt oratione explicandæ, ita se habent, ut in resolutione & compositione eorum, quæ ipsius rei, de qua dicendum est, naturam ostendunt ac demonstrant, partim propositiones relinquunt ad concludendum præsentissimas, ex quibus necessariam & immotam veritatem *ἀποδεικτικῶς*, ratiocinando addiscimus: Partim verò, quæ faciunt orationem ar-

Secundus eloquentiæ gradus Dialecticus, in sermone perspicuitate.

C

nem ar-

nem argumentosam & ad persuadendum accommodatam, propter verum probabile, quod inde infertur *διαλεκτικῶς*. Esti-
 verò à natura homines hanc habent facultatem, vt præuio lu-
 mine mentis quodammodò videant & scire possint, quomodò
 quæ experientia sensuum sunt comperta, ea per inductionem
 colligant, & ratiocinando componant, vt iudicium, ipsaque
 mentis actio in ijs contemplandis acquiescat, & plurimi co-
 rum, ea ingenij dexteritate inueniantur, vt opera omnia, quæ
 Dialecticæ proposita sunt, exercitatione habituq; saltem, nulla
 de his ipsis arte percepta factitent, sagacitate & natiua ingenij
 solertia, qua, vt oculo mentis, in multis controuersijs, argu-
 mentorum fontes & membrorum connexiones vident, &
 quomodò in rerum dijudicatione ad verum scopum sit colli-
 neandum, mira indagine animaduertunt perspicuntq;: Atta-
 men in donis ingenij distribuendis, quoniam natura non æquè
 propitia est omnibus, sit e contra, vt multi temerè, sineq; dele-
 ctu eadem efficiant, & in maximà parte vis naturæ multò lan-
 guidior & obtusior existat, quàm vt absq; doctrina & præscri-
 pta methodo in inuestigandis & discutiendis rerum naturis,
 rectitudinem & dexteritatem sequantur, & absq; omni erroris
 præcipitio, certam de ijs, firmamq; opinionem atq; scientiam
 consecrari queant. Ab vtraq; parte vt rectius docentium &
 discientium commodis consuleretur, homines sapientiores &
 diuiniore ingenij vi præditi, tandem ex rectè, secusue factorum
 discussione & accuratiore causarum obseruatione, artem hanc
 diuinitus monstratam, paulatim inuenire, eiusq; vim & natu-
 ram, certa præceptorum traditione, in viam rationemq; certam
 redigere coeperunt. Hac vtimur nunc ceu duce & magistra
 in dignoscenda de rebus omnibus veritate & refutanda falsitate,
 cum hanc habeat proprietatem, vt aptissimè distinguat, ni-
 hil proprij omittat, nihil alieni admisceat, quarum virtutum
 efficacia id simul efficit, vt iudicium informet, ordinem insti-
 tuat, inter se coherentia iungat, pugnancia separet, ad quiduis
 inue-

DESCRIPŒIO.

17

inueniendum, disponendum, iudicandum & tractandum methodicam rationem monŒtret. Quapropter, Œi quis eius vŒus vŒpŒiam fuerit in vŒllo aliquo genere diŒciplinæ, potiffimum locum habebit in eloquentiæ Œudio. Ad quid enim prodeŒt oratio caŒŒa, inanis, & rerum vacua: imò etiam copia rerum & verborum multitudine abundans, Œi nullo compoŒitionis ordine concinnata, nullam præ Œe tulerit perŒpicuitatem? Magna equidem virtus eŒt Œermonis proprietas, verum hæc, quoniam à rebus iŒŒis dependeat & Œæpenumerò ex intimis rerum viŒceribus depromenda Œit, quomodò illam rectè conŒequi poterimus, rebus non prius cognatis, beneq; perŒpectis. Ad rerum porrò cognitionem perfectam & Œolidam, quomodò peruenire poŒŒumus, Œi non iuŒto ordine & perŒpicua methodo explicatæ fuerint, vt qualis Œit natura & propria earum affectio, iŒŒo velut oculorum aŒpectu notiŒŒimum Œiat? Primo enim intuitu quælibet res cognofcenda Œub obŒcura videtur, nec planè per omnia patent oculo mentis peruidenda. Nam eŒŒi omnis veri principium & Œinis eŒt mens iŒŒa: Tamen in corpore humano exiŒtens, propter eŒŒentiæ Œimplicitatem non percipit, neq; poŒteŒt ŒeŒe demittere in res perplexas, confuŒas, compoŒitas, & materiæ immerŒas, non interueniente *Œiavoiæ* & rationis diŒcursu, cuius demum vi & energiâ, confuŒe percepta equiŒque verŒat, quoad Œinceriffimas & eŒŒentiæ Œuæ vernaculas Œpecies efficiat, & iuxta analyŒin Dialecticam vnumquodq; quid & quale Œit & cur ita ŒeŒe habeat, inquirat, ac probeŒt via ac ratione, quam habet re iŒŒa & natura Œibi conŒentaneam. Hæc verò analyŒis Dialectica, qua ordine & perŒpicuè res explicantur, nunc in Œingulis partibus, nunc in toto orationis corpore, & in omnibus membris, debita iunctura connexis, conŒtituendis, locum habet, prout varietas rerum & diuerŒi negotiorum Œtatus id poŒtulant, vnoquoq; tamen in Œuo ordine & claŒŒe aptè diŒtributo atq; diŒpoŒito. Ordinis autem conditio talis eŒt, vt inter paria non coaleŒcat, neq; in infinitum aŒŒurgat, Œed quodam

C 2

diŒpe-

dispositionis principio, medio & fine, ceu terminis quibusdam, concludatur ac circumscribatur. Itaq; in omni, & maxime in longiori oratione attendendum est ad subiectum principale, & quod statum negotij principalem in se comprehendit, ex quo cætera omnia suam habeant dependentiam, & in eo quoq; omnia, quæ in oratione tractandum concurrunt, finiatur: Ad ipsum siquidem, velut ad caput & principium, reliquorum omnium membrorum ac partium, nexum & ordinationem ac continuationem fieri, ordinis ratio deposcit. Cumq; potestate contineat omnia, per quæ methodi vis est digerenda & in toto orationis contextu legitimo ordine explicanda, idcirco primo loco summam negetij certis principiorum terminis comprehensam & quadam syllogistica compositione delineatam, sibi proponit: Verum quoniam ob concisam brevitatem, veritas & cognitio rei plerisq; subobscura manet, & composita minus intellectui mentis obuia sint, rursus analysis Dialectica eadem sibi resoluenda proponit, & modum ostendit, quemodò syllogismi compositio dissoluenda sit in partes propositionum, propositio in voces simplices, vocum verò simplicium natura & proprietates, vires, causæ, effectiones, cognationes, discrimina atq; dissidia, quemodò exactissimè inquirenda & discutienda. Atq; hoc modo omnia etiam minutissima suæ censuræ, ceu lydio lapidi subijciens & examinans, rursus contraria via procedendo, per *σύνθεσιν* componit & ordinaria dispositione tractat, quæ prius per analysin sunt inuenta: facitq; definiendo, diuidendo, vera à falsis discernendo, posteriora per priora probando, ut omnium rerum explicatissimam habeamus cognitionem, iuxta triplicem ordinis progressum, quo in ordinarijs doctrinis, certa ratione ac via quadam artis, tractandis & explicandis uti solemus. Atq; hæc omnia, quoniam artis Dialecticæ opera sunt, quorum usus in omnibus artibus & disciplinis necessariò requiritur: Tantùm abest, ut ab arte oratoria separari queat, ut nullo alio adminiculo magis indigere videatur:

tur:

tur: Cùm non modò causâ sit perspicuitatis, propter ordinè: sed etiam neruos, vires, & roborâ orationi subministrat.

Cæterùm hæc, quæ hucusq; dicta sunt, necessariò requiri ad eloquentiæ constitutionem, nemini, credo, obscurum videri potest, nisi fortè aliquis sit, qui existimet, domum aliquam carentem trabibus & columnis, in aère ædificatam, sine fundamento subsistere posse. Liquet autem eloquentiæ officium præcipuum, si non planè maximum in eo situm esse, vt eorum, quæ dicenda suscipiuntur, auditori relinquat intellectum quàm maximè bonum, clarum & dilucidum. Ad hunc nempe finem omnis ἡρωϊκῆ potissimùm spectat, & frustrâ laborat orator in reliquis omnibus, si nihil eorum, de quibus fidem facere vult, rectè & vt oportet, intelligatur. At verò impossibile est, talem intellectum vlla alia ratione gigni, nisi bona dicendi ratione, per quam animus in rerum cognitionem quocunque modo insinuantur, & citra vllam erroris offensionem, tutò immittitur. Hæc autem bona dicendi ratio, si quærat, quibus constet fundamentis, non erunt vlla alia, nisi sermonis proprietas, cuius architectrix Grammatica est, & rerum perspicuitas, cuius directricem & effectricem ponimus Dialecticam. Atqui duo illa, sermonis nimirùm proprietas & rerum perspicuitas, inter se optimè correspondent, & ita in oratione coniuncta sunt, vt qui in illa negligens, in hac multò negligentior existat, & videri queat, cum illa huius quodammodò sit causâ, & ordinis respectu constructionem verborum, rerum dispositionem & compositionem præcedere oporteat. Vtrumque ergò velut basis & primaria substantia vniuersæ eloquentiæ, & neutrum illorum ab ea adeò diuersum & alienum, vt detracto externo habitu & vestitu, atq; vestitus, ornamento splendidiori, totum eloquentiæ opus ad hæc duo, velut ad prima sua fundamenta & sustentacula relabatur, totumq; orationis corpus in ea rursus, tanquam in radices suas, resoluendum & digerendum relinquatur. Nam quicquid virium habet elo-

quentia per inuentionem & dispositionem, id, si primos ductus & lineamenta spectemus, totum Dialecticæ acceptum refert, aut certè commune cum ea habet: si quid formæ verborum per elocutionem, quod puram sermonis proprietatem referat, id vniversum ad Grammaticam, à qua illud ipsum est mutuata, recidit.

*Tertius elo-
quentiæ gra-
dus Rhetori-
cus, in sermo-
nis ornatu &
copia.*

Atqui verò, quoniam non omnes, qui oratione regendi & docendi sunt, eodem modo sese habeant, neq; ad rerum intelligentiam eiusdem sint facultatis & virium omnes, Rerum quoq; conditio & status per se diuersissimus, nec vno orationis habitu & filo omnia tractari & demonstrari atq; auditorum animis insinuari queant: Præterea homines à natura aurium voluptati nonnihil indulgere multumq; affici soleant, suauis & concinniori orationis sono, alia eloquentiæ vis, eaq; magis propria offertur, quæq; ad formalem & specificam eius differentiam constituendam propius accedit. Qua in parte ductu & auspicio Rhetoricæ artis, quam vt ministram partem per omnia obsequentissimam habet & operi suo adhibet, iterum dignitatis suæ ornamenta clariùs effert & simul maiore cum splendore illustrat. Etenim finem eloquentiæ, cuius gratia propriè in usu est & à nobis studiosè excolitur, si quis attentius considerat, (licet vsus eius amplitudo non ita arctari debet, quin vbiq; & in omnibus materijs tractandis, & oratione explicandis locum habeat) in hac tamen parte, quæ peculiarem speciem & tertium eloquentiæ gradum nobis constituit, parum aut non ita vulgari modo intenta esse videtur, circa ea, quæ sunt abstrusioris & paulò reconditoris disciplinæ, quæq; auribus popularibus minus expositæ, doctiorum duntaxat cognitioni in exercitationibus scholasticis reseruantur. Etenim in his quidem, cum præter cognitionem nihil ferè sit, quod expectatur, Cognitio autem in veritatis luce maximè acquiescat: Et veritas, quia simplex aut vno, aut nullo modo vera fit, necessum habeat, proindeq; præter necessariam demonstrationem, qua hoc ita

hoc ita esse, aut non esse, consentaneo modo probatur, nihil requirat, sit indè, vt nec illa præter iustam methodum & iustam demonstrationis explanationem vllum rhetoricum, aut quæuis alium artificiosum elocutionis ornatum magnoperè desiderent, eò quòd res vel nimia subtilitate ab imperitorum intelligentia & sensu longius sint remotæ: vel etiam propter nimiam exilitatem suâ naturâ respuant spumantium verborum tumorem & magnificentiam, qua intempestiue adhibita, lux veritatis magis obumbratur, quàm illustratur. Quapropter assumpto ornatu splendidiori, mauult ex latebris Philosophorum progredi in apertissimum Reipub. & communium doctrinarum campum, ibiq; velut in medio posita, ad se in eloquium deposcit, ea omnia, quæ publicè & priuatim agitari & tractari possunt, quæq; in communi hominum more & sermone versantur, minusq; à populari sensu ac iudicio & consuetudine communis vitæ abhorrent. Circa hæc maxime intendit liberiori sermonis artificio, non ad inanem ostentationem, aut fucum deceptorium, quibus vitijs seipsam deformare minime studet, imò potius vt vel auribus nonnihil gratificetur, eas detinendo ac demulcendo suauiori orationis temperamento, & simul etiam clariorem inducat intelligentiam eorum, quæ minus obuia & explorata sunt, & quorum causa, per suasibili genere orationis, fides auditori est facienda, quæ siue certa, siue adhuc dubia sint & obscure lateant: singula tamen certum elocutionis modum & habitum postulant, qui, seruato decore, à rebus ipsis atq; earum constitutione non dissentiat, vt finem, quem sibi propositum habet Rhetor, minori cum negotio & difficultate consequatur: Quod fieri non potest, nisi facultatem habuerit, perspicendi de proposito probabili ea omnia, quæ ad inducendam opinionem firmam auditorum animis sunt accommodata, adeò vt quod dicat Rhetor, certò statuat auditor sic ei sentiendum & faciendum esse re ipsa. Variat autem & inflectitur omnis dicendi peritia ad rerum naturam, de quibus in
oratione

oratione est agendum & pertractandum: Quæ quoniam variz
 sint, & aliter in diuinis, aliter in humanis, aliter in Ecclesia, ali-
 ter in politia trahantur in considerationem, de singulis aptè &
 decenter & quemadmodum oportet, dicere, nimis & perquã
 operosum est, quin & diuiniore cuiusdam virtutis atq; abso-
 lutioris doctrinæ exemplum, imaginemq; præsupponit, atque
 hoc ipso nomine ad summum eloquẽtiæ gradum referendum,
 vt postmodum dicturi sumus. Illa autem, quæcunq; artis Rhe-
 toricæ Instrumento tractabilia sunt, in eo conueniunt, quòd
 veri & verisimilis cuiusdam considerationem de se admittant,
 & de quibus probatio aliqua artificiosa institui solet & potest,
 argumentis quibusdam consentaneis & ad persuadendum ido-
 neis: Neq; quenquam putemus adeò stolidum & mentis ex-
 pertem, vt de nihilo velit doceri, aut ijs etiam de rebus, qua-
 rum nulla omninò species veri extet, aut aliqua saltem ad ver-
 ritatem, probabilis ratio, cum ad veritatem homines satis
 idonei nati sint, eamq; vt plurimum consequi studeant, si non
 exacta per omnia scientia, probabili tamen coniectura: Vnde
 Rhetoricæ artis vis, quemadmodum in eo posita est, vt possit
 perspicere, quæ de omni re data, credibilia sunt: ita subiectum
 eius dicimus, materiam quamcunq;, seu ciuilem, seu Ecclesia-
 sticam, (loquimur enim nũc pro statu nostrorum temporum)
 Materiam, inquam, omnem, quæ ob dubiam & ratione con-
 tingentiæ minus exploratam veritatem in disceptationem ca-
 dit, de qua persuasibiliter rationibus, signis & argumentis, cum
 necessariò, tum probabiliter veris, fides auditori est facienda,
 Quæ materia, licet indefinita sit potentiæ & ad res numero in-
 finitas, atq; adeò ad omnia causarum genera extendi queat:
 Attamen argumenta, quibus præcipue persuasionem fieri ne-
 cesse est, quoniam ad tria potissimum diriguntur, Rhetori in
 primis spectanda, artifices, vt rei difficultatem cõpendio quo-
 dam subleuarent, ad tria etiam causarum genera vniuersam
 dicendi rationem astrinxerunt. Nam quicquid rerum est, de
 quo, in

quo, in cœtu hominum, pro communi vitæ consuetudine dicendum est, id ferè eiusmodi est, & eò spectat, vt aut de vtili, aut de iusto, aut de honesto, aut quæ his ipsis in contrarium sensum sigillatim opponuntur, quæstione oblata, intentionem pariat: Vndè quæ sunt vtilia vel inutilia, de ijs suadendo & dissuadendo consultat, & quid ex vsu sit in consilijs & senatu deliberat, vndè genus Deliberatiuum nuncupatur: Si quæ iusta sunt vel iniusta, de ijs apud iudicem accusando & defendendo differit, & de iure contestatur, vndè genus iudiciale est denominatum: Si quæ honesta sunt aut turpia, de ijs laudando vel vituperando pro concione declamitat, vndè genus causæ demonstratiuum est dictum. In hoc triplici genere causarum versatur omnis definita controuersia rerum ciuiliū, quæ legibus & moribus & institutis virorum prudentium gubernantur, & oratione sunt explicandæ: Quarum ea est affinitas, respectu finium (ipsius nimirum cognitionis & argumentorum, quorum causa aguntur,) vt omnes præter cognitionem ad aliquam actionem vel tacitè vel apertè sint directæ: Ea verò discrepantia, vt aut sub vno solùm genere vel de sola iusticia, in simplici iudiciali, vel de sola honestate in simplici demonstratiuo, vel de sola vtilitate in simplici deliberatiuo, Et de his singulis in contrario sensu itidem seorsim & diuisim orationem determinant & absoluant: Aut ita in partem vtramq; in vnum coeant & simul coincidant, vt ex harum commixtura triplici quasi fune colligata, finiatur oratio. In Ecclesiastico statu, vbi de rebus & virtutibus spiritualibus, quæq; supra naturæ conditæ facultatem sunt positæ, de DEO nimirum, de verò eius cultu, de fide, spe, charitate vera & viuida erga DEVM atq; proximum agitur, etsi alia sapientia & prudentia, quæ linguæ plectrum regat, opus est, quamq; à Spiritu sancto informari oportet: Tamen in Ecclesia Christi, quatenus illa ceu membrum & corpus politicæ administrationis, legum humanarum vim & reliquas mundi commoditates sustinere cogitur:

D

tur:

tur: Et homines ipsi, quamdiu in hoc terreno corporis domicili-
 cilio inhabitant, non aliter ad spiritualem diuinarum rerum
 scientiam & cognitionem aspirare valeant, quàm humano mo-
 re & consuetudine, per auditum & prædicatum verbi: Ipsum
 præterea diuinum sermonem, in quo vis immensa diuinæ sa-
 pientiæ abscondita latet, mirabili rerum visibilium & inuisibi-
 lium temperamento in hunc usum diuinitus conformatum es-
 se, negari non possit: Finis deniq; omnium, quorum causa in
 conuentibus Ecclesiasticis docendi sunt, sit cognitio & actio,
 pro eo, quòd vitam instruunt, vt DEO & hominibus sit pro-
 bata, & eorum quæ nondum sunt & apparent firmissimam in-
 ducat persuasionem: Facile hinc patet, non minus ad Eccle-
 siastica, quàm politica negocia vtiliter & cum fructu tractanda
 atq; oratione persequenda, pertinere & adhiberi posse, triplex
 illud, secundum tria prædicta causarum genera, dicendi artifi-
 cium, si modò caute & circumspectè obseruetur, ne diuersa
 doctrinarum genera promiscuè confundantur, sed vnumquod-
 que, qualiter est, intra limites suos explicetur, & vitæ hominum
 rectè accommodetur, iuxta proprijsimas rationes, eaq; ora-
 tionis forma & habitu, quam artis Rhetoricæ instrumento adhi-
 beri conuenit. In vtriusq; generis rebus & negocijs tractan-
 dis & oratione explicandis magna attentione & vigilantia o-
 pus est, vt inueniantur primùm præcipua capita & capitum
 argumenta, quæ ipsi rei, de qua dicendum est, propria sint &
 cognata & maximè vernacula, quæq; ipsum negocij statum
 continent, & in quibus ipsa orationis compositio velut acqui-
 escat & tota inuitatur. Hæc aliter in Ecclesia suppeditat ver-
 bum DEI, cuius præscriptum sequi vnice oportet, nec vnquã
 admittendum, quod ab eius analogia recedat: Ideoq; semper
 & subindè ad id respiciendum est, tanquam ad lucernam, in
 vmbra & caliginoso loco nobis præluentem. In Politia
 aliter ista suppeditat prudentia ciuilis, quæ est omnium actio-
 num & negotiorum humanorum reatrix & iudicatrix: Ideoq;

cauens-

cauendum, ne quid proponatur, vel ad rei constitutionem assumatur, quod à ratione, à legibus, à moribus & ab institutis, à viris prudentissimis in Repub. constitutis & approbatis, pugnare videatur. Cognitis capitibus & partibus, in quas controuersæ rei causæ diuidua est, ijsq; inuentis, quæ propositione & statum rei, cuiusq; partis, maxime firmant & stabiliunt, deinceps de dispositione videndum erit, vt certò ordine partes orationis disponantur, & singula membra in singulis partibus momento quodam dispensentur, & in vnum corpus orationis ritè coagmententur: Neq; parum refert, exordiorum, narrationum, confirmationum & perorationum aptam nouisse compositionem: Neq; quicquam meo quidem iudicio est, quod plus conferat ad rerum perspicuitatem, quàm in harum partiù distributione (quandoquidem rebus omnibus non ex æquo & pari modo competunt) obseruare, quo cum iudicio & consilio sint applicandæ, quodq; in ijs singulis maxime deceat, quæ argumentorum & enthymematum conclusiones, quæ expolitionum, quæ locorum communium, quæ affectuum tractandorum rationes, quæ aliarum argumentationum & amplificationum schemata, in ijs locum habeant, per omnes artus & membrorum distinctiones. Postrema cura cuius nos Rhetorica admonet, versatur etiam in ijs, quæ ad formam seu figuram orationis expoliendam & locupletius ornandam faciunt & conducunt. Etenim Rhetor non tantum, quid dicat, secum deliberat, sed etiam quomodo & quibus verbis: vnde quæ elocutionis sunt, eorum quoq; in primis rationem habet, vt, quæ benè inuenta & disposita sunt, non tantum benè vestiat oratione, sed omni etiam genere ornamentorum pulchrius exornet: Qua in re præcipua Rhetoricæ vis dominatur: Non enim simplici ieiuno, & macillento genere sermonis est contenta, sed fœcundo, vberè, copioso & ad ornatum composito potissimum delectatur: Verbis vtitur non tantum proprijs, genuinis & communi loquendi ratione iunctis: verum etiam

mutuò desumptis ex vicino & arte quasi nouatis & transformatis, quæq; rem veluti similitudine quadam pingunt & significantius ostendunt, ipsamq; rei vim & intelligentiam maiori emphasi ac luce extollunt atq; illustrent. Genere elocutionis non vulgari & plebeio: sed quod vim quandam habeat & efficaciam ad delectandum, ornandum, augendum & locupletandum rerum & verborum numerum & naturam, ijsq; figuris & ornamentis, quæ gestus, & motus & viuos quasi colores orationi inducunt & incrementum multis amplificandi modis addunt. In compositione sententiarum efficit, vt hyperbatis deuitatis, asperoq; & confragoso verborum concursu sollicitè declinato, non tantùm membra ritè cohæreant & æquabiliter inter se distent, iustoq; ordine suis clausulis & periodis veluti vinculis quibusdam aprè & concinnè deuinciantur: Sed etiam accuratè obseruat, quo decore & ornatu membra singula sint amplificanda, vt pleniore sono periodum absoluant & ad aurium sensum, numerosius explendum, oratio non sit iniucunda. Atq; hæc omnia artis quidem Rhetoricæ adminiculo, vt dictum est, efficit eloquentia, quamobrem etiam artificissimo necessitudinis vinculo & scødere inuicem copulantur, nec obstat, quòd Rhetorica speciatim sic dicta, non tam necessitatis, quàm inanis ostentationis causa, aliquibus inuenta videri poterat, quinetiam indigna, quæ artis nomen tueatur: siquidem impossibile sit, vt varia rerum multitudo, varij item negotiorum casus, qui tantùm non infiniti sunt, & dicendi materiam subindè variabilem præbent, artis perpendiculo integrè & ad plenum dimensurari queat. Accedit, quòd quæ à Rhetore tractantur, pleraq; eiusmodi sint, de quibus auditor dubitare soleat, & opinionem habere aut falsam, aut certè obscuram, & quarum nec Rhetor ipse scientiam habeat perfectam, ob rerum exitum incertum & non vndiquaq; infallibilem: Et hoc nomine, certa artis mensura & regula, quæ firma sit & constans vt concludatur ac circumscribatur, fieri non possit.

possit: Atq; idcirco quasi nullius propè vsus atq; vtilitatis in docendo & dicendo, argumentando obijci non immeritò poterat, cum vel ipsa natura doceat homines certum eloquendi modum, qui propè communis sit omnium, quemq; nos omnes sequi oporteat, qui cupimus in studio eloquentiæ versari non planè infeliciter. Sed demus sanè hoc, in tanta hominum multitudine non facile monstrari posse, quem tantæ tarditatis, hæsitantiæ, & stuporis natura damnarit, vt alienus ab omni humanitate prorsus ignoret, qua ratione sensum animi exprimat, quidq; primò quid secundo loco proferendum, quò possit intelligi, quali item artificio vtendum, vt quod velit dicendo cõsequatur. Et porrò quis est, qui cum opus sit blandiri nesciat, qui suppliciter insinuando se vel commendare vel excusare, aduersarium minaciter terrere, rem gestam exponere, id quod intenditur, confirmare, quod contrà dicitur refellere, quiq; ad extremum deprecari aliquid & conqueri, si postulet necessitas, non plane possit? Qua etiam occasione factum est, vt hac naturali dicendi facultate aliqui præstantioris naturæ & ingenij homines excitati, id tandem diligenti rerum obseruatione & imitatione consecuti sunt, vt quorum causâ hodiè eloquentia potissimum commendatur, nihil eorum ad summam laudem & admirationem in ijs ipsis fuerit desideratum, vbi contrà plurimi eorum, qui artem & studium artis Rhetoricæ impensius excoluerunt & tractarunt, multò aridiores, non unquã multò etiam ineptiores ad dicendum inuenti sunt, quàm vt vix mediocrem nedum perfectam eloquentiæ laudem ascribere sibi potuerint. Hic ne quis fortè offendant, & de huius artis præceptionibus quicquam statuât illiberalius, quàm oporteat & vtile sit, non erit alienum à proposito, harum obiectionũ instantijs iustam opponere prius responsionem, quàm vt reliqua, quæ in summo eloquentiæ gradu sunt consideranda, persequamur. Ac ne cauillatori locus detur, ambigua vocabuli significatio tollenda est, quæ sub vno nomine diuersam quandoq; parit sententiam.

tentiam artis vocabulum, vt in scholis accipi & vsurpari solet, ad ipsam cuiusq; rei scientiam: aliàs verò modum duntaxat consequendi scientiam denotat ac designat. Differre autem scientiam & modum sciendi, negauerit nemo, nisi forte is, qui rem aliquam ab instrumento, quo tractari debet, diuersam esse negauerit. Et si verò discriminis respectu dubitari poterat, vtrum ex arte scientia, an verò ex scientia artis constitutio nata fuerit & producta: Tamen ad prima scientiarum principia & fontes, ex quibus paulatim deriuari cœperunt, attendenti, facilis erit iudicatio, scientiam naturâ priorem & antiquiorem esse arte, cum hæc nihil aliud sit, quàm ipsius scientiæ effectus quidam, eiusq; expressa & adumbrata imago. Vnde consequens est, tot dici ac numerari posse artes, quot rerum scientiæ, in quantum nimirum res, quæ cognosci debent, participes fuerint methodi cuiusdam, monstrantis viam aliquam & rationem perueniendi ad certam & infallibilem scientiam eiusdem rei, de qua secundum naturam aliqua habetur notitia. Atq; hoc sensu, duplicem rerum scientiam inferre licet, vt alia sit naturalis. alia artificialis: illius à natura sunt homines capaces: Hanc studio & industria consequi oportet, ob maiorem veritatis & certitudinis in agendo & operando constantiam. Genera porrò scientiarum, quamuis numero plurima & varia existant, iuxta varias rerum naturas, quæ vel in actione, vel in effectione, vel in contemplatione solum versantur: Quotquot tamen sunt, sua capiunt primordia ex principijs naturâ notis, atq; ijsdem finiuntur. Scientia enim in ijs tantummodò locum habet, quorum causæ & effectus considerari possunt, quæq; certa ratione & ordine percipiuntur. Vtrumq; hoc discursu mentis fieri necessè est, per operandi modum, qui inchoatur sensu & perficitur mente: siquidem mens ratione extremorum terminorum omnis veri principium est & finis. Nulla igitur præter illam verbi DE I saluificam, scientia erit, cuius non homines à natura aliquo modo sunt participes, propter illam naturalem mentis & voluntatis

ratis facultatem , qua apti sunt ad agendum , eligendum & cognoscendū ea animum propensione , vt turpius ferè nihil ducant , quàm errare & decipi : nihil autem pulchrius , quàm excellere & eminere in aëione virtutum & veritatis cognitione . Atque hoc cognoscendi desiderio aliqui impulsī , planè admirabiles extiterunt in rimandis rerum naturis : Eorum quoque plurimi naturæ ductum sequentes & naturalium causarum principijs insistentes , eousque progressi sunt , vi mentis Διακριτικῆ καὶ ἀποδαικτικῆ , vt diligenti obseruatione eorum , quæ benè ac secus fierent , tandem artis compositionem adinuenerint , id est , in certam rationem ac viam redigerint ea omnia , quæ scientiæ vim & vsum æquarent , & quodammodò delinearent , certisque præceptorum limitibus circumscriberent , vt ob oculos esset perpetua rectitudinis norma , quæ discerneret recta à mendosis , vera à falsis , quamq; tuto sequeremur in tractandis disciplinis ad veram scientiam , verumq; scientiæ vsum rectius consequendum . Haud dissimili modo Rhetorica , quæ benè dicendi scientia est dicta , ortus sui initium & progressum , atq; adeò perfectionem suam est sortita , quandò nimirum ex natura , cuius æmula & imitatrix est , paulatim produci & propagari , humanisq; vsibus applicari cœpit : Et quidem eò magis , quòd vna sit ex organicis , communiter inferuentibus omnibus alijs artibus , & quarum omnes ipso communi vsu sunt quodammodò participes . Neq; omninò negari potest , maxima huius actis fundamenta in natura esse posita , cum plurimi naturali facundia multum polleant , idq; naturali saltem via & ratione præstent , quod ipsis artificibus sæpenumero denegatum esse compertum est . Atq; vt illos prætermittamus , qui ex quotidiana loquacitate plus satis sunt dicaces , & ad garritum habiles , quàm multi ex illiteratis , aut si literarum non sunt planè rudes & ignari , in huius tamen artis cognitione minis versati reperiuntur , qui linguæ nobilitate , vocis bonitate , orisq; & vultus compositione , mentis quoque & affectuum

affectuum inclinatione, maximam dicendi vim, cū magna auditorum gratia & voluptate afferant, copiosa verborum affluentia, orationisq; luxurię, eam quoquo modo ad sui ipsius admirationem & beneplacitum, ostentantes: Quibus, vt memoria firma, ingenium sagax, motus animorum celeres detrahi non possunt: ita porrò quoq; ad excogitandum sunt acuti, ad explicandum aliquid & ornādum vberes, ad persuadendum faciles, ad statum controuersię vrgendum pertinaces, ad firmamenta causę propugnanda solertes, ad motus animorū commouendos, excitandos, occupandos, superandosq; efficaces: Deniq; etiam in continuanda orationis seriē, partibusq; orationis ritē agglutinandis, ipsisq; rebus aptē exaggerandis, iustis verborum luminibus & sententiarum amplificationibus, non planē inepti & insulsi. Atq; his naturę dotibus instructi, quid mirū, si posteaquā vsu exercitationeq; longiori iam cōfirmatiores facti, ea opera faciant, quę sunt artificum propria, aut similia, aut etiam multò præstantiora. Negari sanē non potest, tales quosdam in communi vita, ad vsu Reipub. hinc indē existere, & qui in opere declamatorio diu multumq; iactati, magnam faciendę laudem reportent, quiq; hoc ipsum, quod dicēdi facilitate possunt, solum ad naturę bonitatem referre cogātur, & hinc manifesto concludi, tantū effici ipsius naturę vi & beneficio, crebra dicendi assuefactione & vsu excitata, quantum arte, aut vlla artis præceptione vix effici potest. At rursus manifesta experientia liquidum est & longē clarissimum, ex parte hominum & quidem eorum, qui sermonis facultate præditi sunt, millestima & vltrā, vix vnū reperiri, quem ita clementer natura suis ditasset muneribus; aut si quę forsitan donauerit, quotquot tamen inueniuntur, qui ea ipsā, propriā sua industriā & conuenienti exercitationis vsu subindē acuendo exuscitent: Quot verò eorum, qui quę vsus assiduitate & frequentia, quoquo modo cōfirmata & perpolita sunt, ea vsibus humanis ita accommodent, vt simul quomodo omnis errandi occasio facili vitari ac declinari

nari

nari queat, bene recteq; perspectum habeant. Quibus de causis factum est, quoniam numero pauci, qui tantis naturæ bonis, iâ supra commemoratis, excellere, multò verò pauciores, qui insita bona & reclusam naturæ vim, crebris exercitijs aperirent & excolerent: Omnium verò paucissimi, qui dicendi celeritatem, quam assuefactione & habitu sibi comparassent, ea fide & religione in tractatione negotiorum amplexarentur, vt nō subinde offenderent, & præter viam (vt dicitur) currerent: Authores & scriptores artis, vt in commune omnibus cōsulerent, propositis exemplis bene maleq; dicentium & vitijs, virtutibusq; singulorum diligenter obseruatis, & inuicem collatis, tandem arripuerunt occasionem condendi præceptiones, velut leges quasdam, quibus ea notarent ac delinearent, quæ ad dicendi artificium rectius imitandum & facilius obtinendum, maximè conducerent, Harum legum & præceptionum Systema vniuersum, vsitato nomine artis appellatur, quòd nimirum arctius & districtius aliquantò cōprehendat, quæ ad bene dicendi scientiam pertinent & requiruntur. Eius artis vsus & utilitas est, non tantum regere artifices, quò melius & expeditius id quòd propositum habent, oratione persequantur, sed multò magis vt eos adiuuet, qui minus sunt exercitati, quiq; artificū opera imitari student. Tradit enim illa viam ac rationem certam, non solum patefaciendi & ordine explicandi res nostras: verum etiã vt in legendis aliorum orationibus controuersijsq; longioribus iudicandis, minori cum negotio atq; periculo sensus in ipsis versari queamus, vnoq; velut intuitu perlustrare, animoq; complecti quaslibet res & controuersias grauiore, serie partium, earumq; interuallis & dicentium consilijs rectè ostensis & declaratis. Ac licet tanta sit artis Rhetoricæ cognatio & affinitas cū arte Grammatica, eiusq; sorore Dialectica, vt qui harum vsum bene nouerit, ei, iuxta veterum Philosophorum contentionem, superuacanea dici possit Rhetorica, eò quòd illarum virtutem & efficaciam idem propè effici ac præstari contingat, quòd huius

E

artis

artis officium esse aut videri poterat : Tamen si respicimus ad proprietates, quæ illarum cuiq; competunt & propriæ sunt, planum fit, diuersum ac segregatum quiddam ab alijs hanc sibi vendicare, quodq; in illa cognatione, qua cæteris æquipollet & unita est, solum ad se transfert, cum propter modum eloquendi peculiarem, tum propter materiã & rerum genera, ex quib. oratio Rhetorica fluit, & de quibus auditori est facienda fides. Patet hinc similiter, artis nomine haudquaquam defraudari debere, eo ipso, quod omnia, quæ ad oratoriam scientiam pertinent, non plenissimè tractet ac præceptis suis complectatur. Fieri sanè non potest, vt oratoria, quæ pro maxima sui parte versatur circa res, quæ sunt, facultatis ciuilibus propemodum infinitæ, atq; ob id scientiæ alicuius indeterminatæ, quæq; ob variabilem personarum atq; negotiorum vim, ratione circumstantiarum, certis ac definitis præceptorum legibus includi ac circumscribi nequit, Rhetoriæ arti in solidum & per omnia planissimè subdatur: Neq; est vt aliquis statuatur, ob hunc finem potissimum ab artificibus conscriptam & traditam esse, vt videlicet efficiat eloquentes & oratores omnibus numeris perfectos, multò minus vt omnium actionum & euentuum humanorum exactissimam rationem reddat, præscribat ac præcisè monstrat, artisq; vinculis comprehensam, sub vno genere scientiæ ad cognoscendum & imitandum explicatè proponat ac definiat: sed potius quæ ex vulgari vsu & consuetudine quodammodo trita, & diuturna exercitatione iam multoties confirmata, omniumque opinione de ratione dicendi rectè iudicantium approbata sunt, ea, iuxta illam viam ac rationem, quam natura docet, sub aliqua religione certarum præceptionum in ordinem redacta & coarctata, velut in tabella spectanda proponeret, vt eorum, quæ in quotidiano vsu dicendi versantur & tractantur, præformata quædam esset adumbratio, ad cuius delineationem exempli similia ex ijs quæ dicenda nobis occurrunt, quisque effingere & informare discat.

Itaq;

Itaque Rhetorica, quæ artem constituit, nihil aliud efficit, nisi ut vagabundam & erroneam in dicendo libertatem intra certas quasdam metas restringat, & confusaneam eloquendi rationem tollat: tum etiam ut oratori futuro modum ostendat, quo per imitationem ad verum eloquentiæ usum & habitum faciliori compendio & methodo perueniat. Cognitis enim præceptis, quæ in arte traduntur, facilius est videre, quæ & qualis sit orationis *ὀκονομία*, quæ dispositio, quæ forma, quis rerum ordo, quæ partium series, membrorum coherentia, quæ denique mens & consilium dicentis. Harum rerum usum monstrant ac dirigunt præcepta Rhetorica, quorum ea est constitutio, ut non modo artis, verum etiam scientiæ titulo haud immerito insigniri & cohonestari queant: Nam & suas quasdam demonstrationes habent ratione methodi, qua ab autoribus constitui, tractari & explicari solent, ut hoc illorum cum institutiones, tum partitiones docent & ostendunt. Ac si quis totam artis constitutionem summatim perstringendo, vno sub aspectu ob oculos ponere velit, quicquid in vniuersa hac arte tradit & proponunt, referunt generali diuisione ad inuentionem & elocutionem: referunt subdiuisim ad quinque partium oratoris officium: referunt ad tria potissimum genera ciuilium causarum, quarum usus aliquis est in curia & senatu, in foro & iudicijs, & breuiter, in omnibus congressionibus vbiuis locorum tum literatis, tum popularibus: referunt ad certas partium orationis distributiones, ad certas quaestionum, statuum, & capitum partitiones, ad certas in quolibet statu, inueniendorum argumentorum locos: Denique ad certas formas, figuras & genera dicendi: in quibus omnibus & singulis recte definiendis & diuidendis, atque ordine explicandis, tota artis Rhetoricæ compositio consistit & consumitur. Non est autem exigua pars scientiæ, scire & intelligere partes & capita doctrinæ eius, quæ artem de re aliqua facit & constituit, scire partium definitiones

& diuifiones, fcire generum & formarum & earundem diuifionum exempla & exemplorum demonstrationes. Hanc igitur artis Rhetoricæ scientiã fequimur vt ducem, non fanè vt ipfam eloquentiam, quemadmodum antè dictum eft, efficiat: fed potiùs vt viam monftret rectè verfandi in eloquentiæ ftudio: non vt dicendi celeritatem & alia ad loquendi elegantiam profutura, naturæ inferat, fed inftitam inueniendi & dicendi facultatem adiuuet, magisq; acuat atq; exuscitet: non vt ducat ad rerum & doctinarum cognitionem, fed digitum duntaxat ad fontes & rerum capita intendat, vt locis ftatum oftendis, habemus certa domicilia, ex quibus argumenta expedita, quæ cauffæ cõferunt præfenti, depromamus: Non vt perfectam eloquendi fcientiam difcentibus fuggerat, fed potiùs certam methodum præparet ac commonftret, quomodo in legendis & iudicandis excellentium oratorum orationibus, oratores fieri oporteat, vt illorum exemplo fimilia effingere difcant, & fimul obferuare rerum tractandarum modum & momenta, quo fuo quidq; loco, tempore, & opportunitate rectè conformetur ac iufto ordine difpenferur. Licet enim hoc perpetuò præftet, ne temerè in dicendo eamus & à fine propofito aberremus: Tamen non ita frenum iniicit, vt præfcriptas leges nunquam transilire aut mutare liceat: imò dicentis arbitrio per fæpè relinquit, vt ardinis difpofitionem cum delectu adhibeat, quæ pro loci & temporis

Quartus eloquentiæ gradus oratorius, in ratione cõformandi fermonem auditorum animis aptè & cum quadam actionis grauitate & dignitate.

ratione & ftatu negotiorum tractationi maximè conducatur. Qua in re decorum vbiq; obferuare, non artis: Sed prudentiæ opus eft. Ex quo demum confequens eft, præter hætenus enumeratas fpecies, aliam adhuc restare eloquentiæ vim, eamq; verè heroicam, & illorum omnium, quæ funt inferioris gradus, amplitudinis fuæ complexu longè exuperantiffimam. Nam præter infignem naturæ vim & potentiam, præter frequentem exercitationis vfum, præter accuratum & folertiffimum imitationis ftudium, quorum omnium & in alijs difciplinis neceffaria eft requifitio & maxima vtilitas non eas modò artes, quarum

quarum iam supra facta est mentio, logicas nimirum, quæ cū-
munes sunt, & generaliter omnibus reliquarum artium & dif-
cipularum studijs inferuiunt, ministras & comites habet: ve-
rum etiam plurimarum & maximarum rerum, virtutum & do-
ctrinarum cognitionem haud vulgarem, cum ijs artibus in qui-
bus illæ ordinariè traduntur, & simul cum his etiam Prudenti-
am & Sapientiam velut duces atq; intimos consiliarios, à quib.
instruatur ad benè dicendi opus absolvendum, adsciscit. Quo
nomine ad maximam sui ipsius laudem atq; existimationem
summo cum dignitatis suæ splendore & incremento iterū vim
& maiestatem suam amplificat, & quantum excellat inter om-
nes virtutes & artes diuinitus hūmani generi concessas facile
hinc declaratur, cū ex tot tantisq; virtutibus & summopere
in vita necessarijs artibus, suam habeat existentiam: Etenim in
quo singulæ laborant per rationis intellectum, id vniuersum
quodammodò ad solam se rapit & traducit eloquentia, ob quā-
dam rationis & orationis (absit calumnia verbo) æquiparantiā.
Nam si quid rerum est, quod mente ac rationis discursu concipi
potest, id ipsum, quomodò apto & conuenienti genere ora-
tionis exprimat & commodè ad alios transferat, suæ fidei ac
facultati committendum postulat eloquentia: vnde cōsequens
est vim & vsum eloquentiæ tam latè patere & extendi, quàm
latè patet & extenditur ipsa vis mentis & rationis vsus. Proin-
dè nulla vera eloquentia esse potest, vbi cordis & linguæ fuerit
dissonantia, id est, sermo sine mente & mentis habitu in corde
existente, temerè effusus: Neq; enim verborum vt stulti putant,
sed mentis vis est elocutio, siquidè lingua, os, vultus, & omnia
in oratore pro habitu mentis, mouentur. Itaq; multum refert,
qua quis mente sit præditus, qui ad dicendum progreditur. Mi-
rum in modum discrepare videmus in rostris & suggestibus
perorantes, nec pari felicitate, motu, & efficacia efficere apud
auditores, id quod instituunt: Docet alius, vt neq; mouendo
neq; delectando efficiat, alius præstat vtrumq; alius languenti,

alius spiranti animi affectu animos incitat, alius cum fastidio,
 alius cum voluptate, alius cum admiratione auditores detinet.
 Sed vndè ista discrepantia, nisi quod oratio suas vires trahat à
 luce ac constitutione mentis vt qualis hæc est, efficax aut inef-
 ficax, talis & illa sit? vndè est quoq; quòd rectè dicatur oratio,
 nihil esse aliud, quàm ipsius animi effluxus quidam & foris ex-
 pressa eius imago, in qua cum energia & facultate sua relucet.
 Differit Philosophus, aut quisquã alius huius seculi vir eloquens,
 de pietate, de religione, de prouidentia Dei, eiusq; mirabili sapi-
 entia & potentia: contra verò Theologus Ecclesiæ Christi &
 Spiritus vitæ minister, de casibus humanis, rebus ciuilibus, & de
 ijs quæ in politica rerum gerendarum administratione versan-
 tur, sed non vtrobiq; eadem orationis vis, & facit vterq; frigi-
 dè, nec minùs ineptè & intempestiuè nõnunquam, quod alter,
 ad quem cura & professio illarum rerum propriè pertinet, mul-
 tò efficit dexteriùs, & maiore cum opportunitate, multoq; ef-
 ficatiùs, ardentius & vibrantius. Ita aliter afficit ciuilitè lo-
 quens, aliter Moses de lege differens, aliter Paulus, cùm de Eu-
 angelio gratiæ intonat, cuius verba, inenarrabili vi fauoris diui-
 ni, in piorum pectora penetrant, virtute flammea: Causa illius
 diuersitatis, quænam, nisi diuersa rerum diuersarum cognitio.
 Non enim eadem est ciuiliùm & spiritualium ratio, quæ, quo-
 niam diuersimodè sub intellectum cadunt, & pectora informât,
 fit etiam, vt diuersi & multiformes oratores progignantur & in
 publicum prodeant: Nam vt flumina, soli, per quod decurrût,
 saporem & colorem ducunt: ita sermo aliam atq; aliam indo-
 lem trahit, pro vt pectus conformatum est eius, qui loquitur.
 Cum igitur eloquentia tam naturæ quàm doctrinarum admi-
 nicula requirat, & à rerum cognitione, quæ mentem informat,
 & clariùs illustrat, potissimùm dependeat, non certè ad iustam
 suæ perfectionis laudem vnquam illa aspirare poterit, neq; am-
 plissimum illud, quod sibi sumit & vendicat dignitatis nomen,
 rectè tueri, nisi quoq; omnium earum rerum, quæ mente concipi, &

pi, &

pi, & oratione representari possunt & debent, in usum & utilitatem hominum, si non omnibus modis perfectam, at tamen non planè rudem & imperfectam sibi subiectam habuerit notitiam & scientiam. Horum autem, quæ vtrò citroq; in communi hominum usu & sermone offeruntur, etsi infinita varietas, tamen ut nunc est Reipub. in mundo status, res & negocia, de quibus aliqua requiritur notitia, quoniam duplicis sunt generis, etiam ad duo summa genera scientiarum reuocari oportet, Philosophicum nimirum & Theologicum, secundum quod vita humana duplici opus habet regimine, quo regatur: quorum aliud politicum, aliud Ecclesiasticum est dictum: illud quæ præsentis seculi sunt, tractat, ad decus ciuilibus iusticiæ: Hoc, quæ sunt alterius & futuræ vitæ, ad decus tam huius ciuilibus, quam spiritualis iusticiæ, propositis ijs, quæ ad veram animæ salutem creduntur. In vtroq; sanè, suo quodam iure dominatur eloquentia. Nam in Ecclesia Dei, vbi gloria Christi & salus piorum promouenda est, nullum est aptius instrumentum, quo Spiritus sanctus suam administrationem exequitur: Et quidem diuina Maiestas, vt conscios suæ essentiæ & voluntatis faciat homines terrenos, hoc medio omnibus temporibus vititur: & quemadmodum ipsamet initiò diuino quodam eloquio se manifestauit: ita deinceps & adhuc perpetuò ex hominibus sermone præditis, Doctores, & Consiliorum suorum administratores desumit. Fruitur sanè nunc Ecclesia sacrarum scripturarum thesaurò, in quo reposita sunt omnia, quæ faciunt ad informationem fidei & æternæ salutis conseruationem: sed absque eloquentia, vsus horum non satis in plano conspicuoque produci potest, vt omnibus innotescat. Neque enim muta scriptura idem eodem modo præstat, quod viuua vox, licet significatione & compositione par sit emolumenti. Oratio enim, quæ est vocalis animorum interpres, peculiarem vim atque energiam habet, qua se potentiùs in auditoris, quam scriptum in lectoris animum demittit: tum potissimum vbi

VOX

vox, vt proximum spirantis animi organum, gestus vnâ & motus repræsentat. Vndè est, quod toties in Scripturis S. commo- nemur, non tàm ad legendum, quàm ad verbum Dei audiendû, argumento, plus efficacitæ inesse in oratione diuinitus docti, quâ in simplici lectione, quantumuis suæ quoq; vtilitatis apud lecto- res sedulos & attentos, minimè sit expers. Esse autem multipli- cè eloquentiæ vsum in Ecclesia, probant non solum quotidiani congressus Ecclesiastici, vbi populus de vera religione, de veris cultibus, veræq; pietatis exercitijs, & de alijs rebus multis, maxi- mis & vtilibus, cum ad hanc vitam rectè instituendam & agen- dam, tum ad æternæ vitæ beatitudinem consequendam, scitu necessarijs, subinde docendus & commonefaciendus est: verû etiam vniuersa S. Scripturæ pragma tea, quantum in ea præsidij & subsidij habeat, non obscure ostendit. Illa siquidem, quoniam primo intuitu plerisq; subobscura, nec satis aperta & clara vi- detur, cum propter interiores & reconditiores arcana sapietiæ thesauros, quibus refertissima est: tum etiam, quia maiorem ad partem typica est, & Mosaicæ legis, ceremoniarum, rituum & sacrificiorum mysticis in volucris contacta & obsignata, multis idcirco errori & offendiculo existit, causamq; præbet multarû contentionum, grauissimarumq; controuersiarum & discor- diarum, quæ vniuersum Ecclesiæ statum sæpenumerò infelici- ter turbant & inquietum reddunt: Quib. omnib. dirimendis, sedandis & tollendis, eloquentia egregiam nauat operâ, suffulta cognitione linguarum & artium & doctrinarum, quæ plurimû ad S. Scripturæ veram interpretationem momèti afferunt, mul- tumq; ad genuinum S. Scripturæ sensum eliciendum & con- stanter propugnandum conducunt. In statu politico, quis dubitat, inter omnes virtutes, quibus ad sui conseruationem & administrationem Respub. & priuata hominum societas indiget, potiss. locum tenere eloquentiam: eamq; inter ea ornamen- ta omnia, quibus genus hominum condecorari potest, pulcher- rimum esse, longeq; præclariss. cum sit vnum illud, quo nõ tan- tum cæ-

tum cæteris animalibus, sed ipsis etiam hominibus in eo, quod nobis commune habent, maximè præcellimus & præstamus. Nam primùm vt ratio recta, ita diserta oratio maximam partè vitæ hominum regit: Et quemadmodum recta ratio leges præscribit, quæ ad honestum finem ducunt, & ad quas, cum priuatæ, tum publicæ res, atq; adeò communis Reipub. & ciuitarum status dirigi oportet: Ita oratio eloquens similitudinem quandam legis habet, in eo, quòd auditoris mentem ad aliquem finem non tantùm dirigit, sed etiam aliquo modo cogit & impellit ad agendùm, quod vel honestum est, vel iustum, vel vtile, & vel hæc omnia simul. Neq; non potest dici beatissima Resp. in qua ea est rerum constitutio, vt ad rationem & orationem omnia referantur. Hinc enim accidit, vt studium virtutis in ea maximè floreat & crescat, habito nimirum bonorum & malorum ciuium discrimine, ita vt iustis laudum præmijs ornentur boni, & qui in virtutum operib. excellunt: Mali verò & vitijs operam dantes, iustis reprehensionibus notati, tanquã atroces, immanesq; & Reipub. hostes, digna vitiorum vituperatione exagitantur & declarentur. Ad commodum porrò Reipub. tenendum & augendum, quid magis confert, quàm oratio prudens? quæ perindè est, vt medicamentum, quo ipsum Reipub. corpus, cum ab instantib. malis liberatur, & à futuris calamitatib. præferuatur: tum etiam ad præsentès difficultates effugiendas confortatur, & ad absentes vtilitates captandas animatur. Deniq; in tota ciuili vitæ consuetudine & humanæ societatis cõmercio, atq; vniuerso humanorum negotiorum curriculo, quid magis vli & emolumento esse potest, quàm oratio sapienter instituta? cuius maior persæpè vis est, quàm ipsius legis, præsertim, si bonis morib. & vitæ honestati fuerit consona: Boni n. oratoris exemplo & vitæ honestate, homines plus quàm vlla alia re cõmoueri compertum est. Quantum igitur bonum sit eloquentia in communi vita, partim ex dictis patet, partim ex reliquis effectibus, quorum procreatrix esse solct, iudicatur. Etenim huius

vi à barbarie & morū feritate ad humanitatē homines facilius denocantur: Hac ipsa à malorum contagio & vitiorum inquinamento, ad virrutē & virtutis actionē inuitantur & extimulantur. Hac efficitur, vt pietati & innocentix studeatur, Deo & hominib. quæ ipsi debentur, tribuantur, quæq; publicæ & priuata vtilitatis sunt, ea pmoueantur, vtq; in deliberationib. rerū maximarum non temerē & incōsultō aliquid fiat & suscipiatur, Inq; grauib. controuersijs & difficilimis disceptationib. de multis ac varijs tam priuatis quàm publicis rerum humanarum & negotiorum civilium casibus, veritas & iusticia conseruetur, & cuiq; suum distribuatur ius, iudiciaq; rectē exerceantur, ad tuendum decorum, seruandum æquum, vitandum iniquum, ad custodiendā dilectionem mutuan, ad cōmunem societatem, vtq; ciues omnium ordinum, agros, possessiones, rerum vsū & fructum, iura, libertatem, & salutē suā tueantur, ipsamq; felicitatem, quæ legib. promittitur, consequantur, legum quoq; & magistratū autoritas & iudiciorum seueritas in vigore maneat, Principum aulæ & politix sua retineant ornamenta: & deniq; omnium ordinum & politicarum societatum status conseruetur pacatus, tranquillus & incolumis. Taceo quid vtilitatis afferat in alijs vitæ partib. & quæ cum scholastico literarum ocio sunt cōiunctæ, inq; scholasticarum exercitationum vsū solū versantur, vbi non rarō de reb. ad pleniorē & vberiorē doctrinæ cognitionē, amplē & speciosē differendi dicendiq; offertur occasio. Atq; in his omnib. ritē pertractandis, eloquentia operā suam liberaliter defert, naturæ adminiculis, artiumq; instrumentis & omnis generis doctrinarum præsidijs exornata, armata, beneq; munita. Neq; fieri potest, vt eam, quam pmittere videtur, dicendi facultatem, de re qualibet proposita, copiosē, ornatē, sapienter & accommodatē, modis omnib. perfectam sibi vendicat, nisi etiam præter ea, quæ iam diximus, naturæ, & artium & doctrinarum adiumenta, simul omnes res humanas, rerumq; naturas secretiores, abditasq; hominum mentes, mores, & animorū motus, præterea

DESCRIPTION.

35

præterea legum & ciuiliū institutorum, atq; ad eò totius iuris humani & diuini vim, cum ex ipsa òculari plurimarum rerum inspectione, ipsisq; variorum casuum experimentis proprijs: tū ex veterū institutis, obseruationibusq;, historiarum monumētis consignatis, ad summam diligentiam ita perdidicerit, vt nihil in natura, quod quidem mente & sensu intellectus comprehendere queat, esse videatur, cuius si non omnib. numeris absolutis. mediocrem tamen & suo modo perfectam habet scientiā, ex qua demum omnis dicendi vis & ratio, tanquā ex diuite fonte, vberimè promanat. Cum verò quicquid oratione oratoria ita exprimendum suscipitur, vt vsib. humanis sit accommodatū, duplici finiatur sine, vt videlicet auditor, vel in nuda rerum cognitione acquiescat, vel præter hanc, simul ad aliquā actionem incitetur: eloquentia, quo minus à scopo facile aberraret ad deuiarū lustra, quas etiā præeuntes habet ductrices, omniumq; cogitationum & consiliorum gubernatrices, Sapientiam & Prudentiam, duo velut luminaria, quib. in doles humanæ intelligentiæ maximè illustratur, quarum illa, vt omnia veritati sint consona & consentanea efficit, & in exploranda veritate rei naturam cōfusè perceptam, eousq; diuosiā versat, quoad verissimā à prima origine vsq;, & ab ipsis primis principiorum fontibus deducta, cuiusq; rei scientia habeatur. Hæc verò, id est, Prudentia, cum sit omnium virtutum caput & humanarum actionum directrix, in res plenas errorum & tumultuum sese demittit, quæq; ex vsu sunt, tam priuatim quàm publicè, ab bene beateq; viuendum, dispicit & cautè prouidet: tum etiam in fortuitis casibus, rebusq; incertioribus & obscurioribus, consilium agendo, bruta animi parte, appetitu nimirum interueniente & præsentē, ita exequitur, vt omnia virtuti & virtutis actioni respondeant. Magna sunt in vtraq; ad bene dicendi scientiam reposita momenta, si modò ad res, quæ sui sunt generis, rectè & cum discrimine applicatæ fuerint, pro statu rerum in hoc mundo duplici, Ciuili & Spirituali. Etenim alia sapientia & prudentia opus est in Ecclesia Christianorum, in qua de nōtia

veri DEI & iusticia fidei in Christum, ad ædificationem regni
 Christi modo spiritali tractatur. Vnde sicut causis & principijs
 constant supernaturalibus, ita quoq; impulsu & directione Spi-
 ritus S. omnia referunt ad verbum Dei, diuinitus patefactum,
 tanquam ad mensuram & regulam infallibilem, qua mensuren-
 tur & dirigantur omnia; quæ ad pietatem, veræq; fidei & religi-
 onis vsum exercitiumq; pertinent. Alia verò sapientia & pru-
 dentia opus est, qua vti solemus, in politica rerum humanarum
 & actionum ciuiliu administratione ad humanæ societatis in
 his terris conseruationem, quæ sicut principia sua habent in na-
 tura, ex vi mentis naturali: ita naturæ limites non transgrediun-
 tur, sed omnia referunt ad simplices, æquabiles & generales προ-
 ληΐδες & prænotiones in animis ad creaturarum fines signa-
 tas, vt sint reliquarum cogitationum, & actionum mensuræ ac
 regulæ, certiq; ad omnia indices. Siue igitur virtutes & habitus
 animi sint naturales, siue supernaturales: vtraq; tamen in suo ge-
 nere lucis instar est, rerum formas distinguens, obscure latentia
 manifestans, & vnumquodq; in suo genere & ordine, quale sit,
 signatè commonstrans. His, inquam, velut, duobus luminarijs
 prælucentib; & comitante reliqua administrantium famularu
 caterua, cum ijs adminiculis, quæ naturæ & vel ipso vsu sibi fa-
 miliariter coniuncta habet, tandem ad sublimem eloquentiæ ar-
 tem pleno gradu transcenditur, ex qua summa & consummata
 eius perfectio petenda est. Amplissima sanè & magna corporis
 mole & vastitate expãssissima, si membra & partes, quaru capax
 est, & ad perfectionem sui necessariò requirit, consideratur. Ve-
 runtamen in se considerata, vt est iam totum quoddam conti-
 nentiæ illius perfectionis integrale, vna erit eademq;, & quidem
 angusta facultas, quorsum cunq; adhibetur. Nam vt muneris
 sui partib; fungatur præcipuis, quæ in illa perfectione tũ nature,
 tũ actioni eius competunt, & quibus omnis dicendi ratio ad
 maximam laudem perficitur, circa tria potiss; intendit, quorum
 præcipua vis in vniuersa eloquentiæ pragmatæa feliciter expe-
 djenda.

dienda. Primum est, vt id, de quo dicendū est, benè concipiatur mente: Alterum, vt verbis benè exprimatur: Tertium, vt ipsis auditoribus rectè conformetur & accōmodetur. In his omnib. maxima procliuitas, si modo oratoris animus fuerit bonus, idēq; rerum iudex, arbiter, obseruator & spectator perspicax, minimeq; oscitans. Vndiq; n. iam antè iacta sunt fundamenta & parata media efficiendi expedita facilitate vnumquidq;, quod sit optimum, & ex omni parte aptiss. suoq; loco conuenientiss. In hanc velut in vnum confluxum confluunt & subsidunt virtutes omnes & doctrinæ, quæ alioquin aliarū artium propriæ sunt & communes, quodq; illæ scorsim in vsu particulari & proprio præstant, hæc in vniuerso genere sub vno habitu organico totū illud præstare videtur. Itaq; quicquid est, quod orationis instrumento quacunq; in re tractandum offertur, id ita explicat, vt verborum pprietas & elegantia cum rerum perspicuitate æquo certamine certent, ea dimensione & dispensationis temperiè, vt in breuitate nihil deficiat, in copia nihil abundet, in acumine nihil sit obscurum, in ambiguitate nihil non pertractatum, in subtilitate nihil alienum, in perspicuitate nihil vulgare, sed omnia apta, conuenientia, præsentiq; materiæ, quantum potest fieri, maximè opportuna. Magna grauius, parua moderatè, sublimia excelsè, humilia remisè, exilia exiliter, vulgaria vulgariter, ita tamen vt mirè callida, ingeniosa & artificiosa sit in exornando & amplificando vnoquoq; iusta argumentorum, sententiarum & verborum electione, constructione, & dispositione, vt vbiq; feruetur decorum, apta cum grauitate & ornatus decore atque æquabili ornamentorum temperatura, vt nihil ingratum sit, nihil fastidiosum, nihil intempestiuum & alienum, nihil quod aurium sensum deliciauiorem offendat: sed vt omni ex parte habeat auditor, in quo plenè & tanquam per omnia sibi satisfactum sit, acquiescat. In extenuandis & exaggerandis rerum momentis & qualitatibus, artificio vtitur singulari, dū videt quæ acrius vrgenda & oratione vehementius excitanda sint, quæ rursus oc-

ELOQUENTIAE

42
 cultanda, aut procul quasi ostendenda, quæ itè breuiter & velut
 in transcurso notanda & attingenda: quomodo item propositæ
 rerum formæ verbis, ceu viujs colorib. exprimendæ sint, vt de-
 pictæ, non narratæ, spectatæ non lectæ videantur, cum quadâ in
 delectando, ornando & amplificando gratia, energia & graui-
 tate. Inprimis autem scit, vbi docendus auditor, vbi præparandus
 & conciliandus: vbi mouendus & concitandus: vbi trahendus,
 rapiendus & impellendus quocunq; voluerit orator, ijs argu-
 mentis & verbotum vi, quæ actionem reddunt vel sedatam, vel
 quasi turbulentâ: vel quietam & modestam, vel etiam a crem, &
 quasi ipsius vultus maiestatem: Deniq; verò efficit, vt in tanta re-
 rum varietate & verborû copia, volubilis & flexibilis orationis
 forma, pportionabiliter congruat, secundum omnia dicendi ge-
 nera, omnes formas, & omnes formarum diuisiones, iustaq; me-
 thodo res & rerum membra, sententiæ & sententiarum conse-
 cutiones, suis periodis, suis clausulis, suis ornamentis, suo genere
 & pondere, & numero verborum oratorio, aptè cohæreant, ad
 efficiendum id, quod aliâs natura in homine, bona valetudine,
 bonaq; forma prædito, requirere solet, vt potè, colorè primò sa-
 num & dilucidum, post magnitudinem iustam & vsita tam, mē-
 brorum deinceps atq; lineamentorum pulchritudinē ac venu-
 statem: præterea conuenientem in actionib. celeritatem & agi-
 litatem: tandem vt omnia sint cum virtutis atq; pietatis studio
 coniuncta, virtutis inquam veræ, non simulatæ: & postremò, vt
 omnia ista conuenientiam habeant atq; decorum. Habetis
 quasi definitionem, & vniuersam eloquentiæ, seu artis oratoriæ
 descriptionem, in qua natura, vis, dignitas, & vsus eius in com-
 muni vita necessarius, sub vno genere definiti, per omnes partes
 & membra pleniss. expressa, vno velut aspectu visenda & vobis
 cognoscenda præbetur. Magnum utiq; & propè maximum,
 omniq; admiratione digniss. opus, quod ab homine præstari
 potest: nec est vllum aliud, quo ipsa hominis dignitas magis il-
 lustrari queat. Cætera n. in homine, quantumuis excellentia, si-
 ne hoc

ne hoc quodammodo brutescunt, aut certe tenuius subgliscunt, collata ad hanc mirabilem orationis vim, qua omne totius naturæ spectaculum, qualiter animo, menteq; concipitur, per orationem, ceu viuam quandam picturam in auditoris mentem & animum, tanquam viuis verborum coloribus transfertur, transcribiturq;: ita vt is qui audit sui, tui, verborumq; ac orationis oblitus, animi sensu in ipsas per orationem res, totus transfertur transformeturq;: Quæ res vt aliquid in se diuinitatis habet: Ita quoq; propter incredibilem magnitudinem & difficultatem, à vulgari hominum sorte & conditione, longiùs distare videtur. Quorsum ergò nostra hæc de re paulò copiosior tractatio & declaratio spectat? Primum quidem vt eloquentiam, cognita eius origine, amplitudine & difficultate, sua magnitudine metiri ac magnificere discamus, vtq; maiori studio in ipsum amorem & admirationem rapiamur, ad obtinendum id, quod cum summa eius laude est coniunctum: Quod equidem nemo expetere, nedum consequi potest, nisi qui magnam ingenij facultatem, perfectam doctrinam, longam exercitationem, acerrimum iudicium & studium omnium artium & virtutum, ad magnarum & difficilimarum causarum tractationem in Ecclesia & politica attulerit: Deinde ne statim difficultatis magnitudine terrefacti, tergeuersemur, tanquam minus apti & idonei ad hæc ipsa eloquentiæ studia colenda, sed quemadmodum maximi & amplissimi est vsus, ita plures & quasi particulares modos & dicendi gradus, suo ambitu comprehensos tenere, meminerimus, quorum singulis suo loco & tempore in dicendo non contemnenda laus & gloria debetur. Est aliquid sermone vti proprio & perspicuo: sed simul compositè & ornatè dicere, & præterea prudenter, aptè & accommodatè cù quadam actionis dignitate, de omni proposita materia, & quemadmodum postulat cuiusq; propositæ materiæ status, hoc opus est omnium humanorum operum longè maximum & difficilimum.

Summu

Summum hoc eloquendi genus, eloquentia suo magisterio dirigit quidem, sed vt reliqua suo cotubernio non excludat. Itaq; siue in primis, siue in secundis, siue in tertijs & vltimis subsistas, non minima laus vbiq; proposita est: Maior tamen vbi ad summa quis fuerit annexus. At quoniam omnia hæc scire oratori non sufficit, nisi etiam ea omnia possit facere, posthac quoq; de studio & modo consequendi eloquentiæ habitum, si placuerit, & meliores à Deo vires adepti erimus, nostram dabimus sententiam.

F I N I S.

138654

X2428591

R

VD17

№ 4

№ 4097 *

DE RE ORATO.
RIA, ET RECTA ELO.
QVENDIRATIONE,
SERMO:

4031

*Vniuersam Eloquentia descriptionem cōtinens,
pro intelligenda eius vi & dignitate &
usu, in communi vitæ necessario.*

M. Balthafaro Leutingero,
publicè proponente in Academia Fran-
cofordiana ad Viadrum.

